

ועי' להלן כלל ו' סעי' ב' שכתב הח"ח שמותר לשמוע ללשון כאשר יוכל להיות לו תועלת מזה. וכתב על זה בבמ"ח (סק"ג) שהוא מותר רק אם אין בזה חשש של לפנ"ע, והיינו באחד משני אופנים הבאים: א' אם נוכל לומר שהמספר ג"כ מכיון לתועלת. ב' "אם התחיל לספר דבר זה לפני אנשים אחרים קודם בואו, דבאופן זה לא עבר בלאו דלפני עור, וכדלעיל בפתיחה בלאוין אות ד'". ובפשטות משמע שהכריע שבאופן כזה שיש כבר שומעים אחרים, אין כל שומע חדש עובר בלפנ"ע. אמנם יש לחלק דשם בפתיחה מדובר שהמספר מספר דבר שאין בו תועלת, מה שא"כ כאן שלמעשה יש תועלת ע"י סיפורו [אף שהמספר אינו יודע מזה]. אולי בזה דוקא נקט הח"ח שאין כאן לפנ"ע, ודו"ק בזה [ועי' כלל ד' במ"ח ס"ק מ"ו].

ו. "לא תחלו את שם קדשי" (ויקרא כ"ב, ל"ב)

במ"ח מתבאר שעובר בלאו זה מב' טעמים, הראשון, דמבואר ברמב"ם (ל"ט ס"ג) שהעובר עבירה שאין בה תאוה או הנאה גשמית, עובר באיסור זה של חילול השם, שבזה עובר אף שאין לו הנאה גשמית, נראה בזה שהוא עושה דבר זה להכעיס. וא"כ גם בלשון הרע ורכילות שאין בזה תאוה ולא הנאה גשמית, שע"ז יתגבר יצרו עליו, על כן נחשב העון הזה כמרד ופריקת עול מלכות שמים בעלמא.

וטעם שני, דבספר יראים (במצוה ו') כתב שכל המבזה אפילו מצוה אחת ומיקל כלל בכבוד שמים נקרא מחלל השם. והרי בלאו זה של לשון הרע ורכילות, אנו רואין שכל הרגיל בו, הרי הוא ממש כהפקר בעיניו, ואפילו אם ישאלהו אחר למה דיבר רע על חבירו, לא יחזור בו אלא יוסיף בגנותו לומר שהוא חנף וכדו' ומותר לספר עליו, או יאמר שאינו בכלל עמיתך, אין זה כי אם מחמת שנעשה דבר זה בעו"ה כהפקר, וא"כ בודאי שנכלל דבר זה בכלל מיקל בכבוד שמים.

ז. "לא תשנא את אחיך בלבבך" (ויקרא י"ט, י"ז)

יעויין במ"ח שכתב דאי' בגמ' (ערכין ט"ז): שבשנאה שבלב הכתוב מדבר, וא"כ במספר לשון הרע, שוב אין זה שנאה שבלב, וא"כ לכאורה לא יעברו בלאו זה. אעפ"כ כתב שאפשר לעבור בלאו זה ע"י סיפור לשון הרע.

דבאור הענין שאסרה התורה דוקא השנאה שבלב, היינו משום שבשנאה שבלב אף שלא פלטה עדיין שנאתו לחוץ, ומוכח שאין שנאה חזקה כ"כ, מ"מ יכול לצאת מזה דבר שגרוע יותר לחבירו, שלא ידע איך להשמר ממנו, ולכן אסרה התורה דבר זה בפרטות. וא"כ בענייננו, אם בפניו שלום ידבר את רעהו, ושלא בפניו מגנה אותו בפני אחרים, הרי הוא תרתי לגרועות, א' שגברה שנאתו כ"כ עד שפלטה לחוץ, וב' שלא ידע חבירו איך להשמר ממנו כיון שבפניו הוא מדבר עמו בדרך שלום ואהבה, ורק שלא בפניו הוא מכהו בלשונו.

ועל אחת כמה וכמה, אם בפירוש מצוה לשומעים שלא ילכו ויודיעוהו, דבדואי עובר על לאו זה.

ח – ט. "לא תקם ולא תטר" (ויקרא י"ט, י"ח)

במ"ח כאן האריך הח"ח מאד במחלוקת הראשונים, אי לאוין אלו הם דוקא כשציערו חבירו בצערא דממון [יראים, סמ"ג ושערי תשובה], או גם כשציערו צערא דגופא [ספר החינוך ורמב"ם]. ומסיק דלהלכה, ספיקא דאורייתא לחומרא, ואסור [וצ"ב שבמקור החיים הזכיר האיסור רק לגבי ממון].

ועי' בכלל ה' מהל' רכילות בבמ"ח סק"ז, שכתב שאם חבירו גינה אותו שלא בפניו, לכאורה לא מקרי צערא דגופא [וממילא יהיה אסור לכו"ע לנקום או לנטור]. ומבואר מדבריו שם לכאורה, דלדעת המתירים לנקום בצערא דגופא, יסוד ההתר

אינו דכל שאינו צערא דממונא שהוא מותר, אלא דוקא אם הוא צערא דגופא הותר, שהרי בגינהו שלא בפניו, אף אם אינו צערא דגופא, מ"מ גם צערא דממונא אינו.

וצ"ע דפשטות משמעות הגמ' ביומא דף כ"ג. "ההוא בממון הוא דכתיב", משמע שהעיקר תלוי בממון, דכל זמן שאינו צערא דממונא אין בו איסור. [ואף דבהמשך הקשה בגמ' "וצערא דגופא לא", היינו כיון שעוסק שם בצערא דגופא]. ובמיוחד לדברי היראים שהובאו בבמ"ח, שלמד שמדובר בממון מכיון שכל הפסוק עוסק בעניני ממון, ג"כ מבואר לכאורה כן, שעיקר האיסור לשיטת אלו, הוא רק בעניני ממון, וצ"ע.

יא. "לא תהיה אחרי רבים לרעות" (שמות כ"ג, ג)

זך זה שפסקנו הוא במקסר ביחיד או שומע ביחיד, אכל אם הוא מדבק עצמו לחבורה של אנשי רשע ובעלי לשון הרע 'קדי' לספר להם או קדי לשמע מהם, עובר גם כן על לאו (שמות כ"ג ג) 'ד' לא תהיה אחרי רבים לרעות' (לפי מה שכתב רבנו יונה במאמר ג'), שהוא אזהרה, שלא להסכים ולהתחבר עם עושי עול, אף שהם רבים.

ע' בעשין ו' שג"כ כתב כלשון הזה, שמדבק עצמו לחבורת אנשי רשע 'כדי' לספר להם לשה"ר או לשמוע לשה"ר [וכן בהגה שם]. אמנם עי' בכלל ו' ובמ"ח ס"ק י"ח שם, שמבואר לכאורה דאי"צ שיהיה נוחא ליה בדבריהם האסורים בכדי לעבור על העשה ד"ובו תדבק". וא"כ כונתו לק' [בעשה ו'] אינה שרק יעבור על העשה באופן שהלך שם כדי לספר או כדי לשמוע, רק כתב כן שהרי בזה מדובר שם שרוצה לספר הלשה"ר שלו, ולכן מתדבק בהם. וא"כ גם לשון 'כדי' שכתב כאן לכאורה אינו מוכיח על כונתו. ואמנם אפשר דכאן שנכתב בלשון הלאו "לא תהיה אחרי רבים לרעות", אולי באמת שאינו עובר אלא א"כ היתה כונתו לכך. ועי' עוד בכלל ו' בבמ"ח ס"ק ט"ז בהגה.

יג. "לא תונו איש את עמיתו" (ויקרא כ"ה, י"ד)

במ"ח כתב שלא זו אינו אלא בפניו. וברגשי חיים הערה כ"ח העיר מגמ' ב"מ נ"ח: שאם היו חמרים מבקשים תבואה ממנו לא יאמר להם לכו אצל פלוני שהוא מוכר תבואה ויודע בו שלא מכר מעולם. ובכ"מ הל' מכירה פי"ד הל' י"ד ביאר באופן ראשון שכונתו לבייש בזה את בעה"ב ע"י שהחמרים יבקשו ממנו תבואה. וא"כ מבואר שאפשר לעבור על לאו דלא תונו גם שלא בפניו כשהלה ישמע על זה.

וכתב שם לחלק דשם החמרים שעושים את מעשה הביוש הרי אינם יודעים כלל שהלה יבטיח ע"י שאלתם, וא"כ אינם אלא כעושים מעשה קוף בעלמא, וע"כ מתייחס מעשה הביוש אל הראשון, אמנם בני"ד כשמספר לשה"ר שלא בפניו, ואח"כ הולך השומע ומספר את הדבר בפני הנידון, נמצא שהשומע הוא זה שמבייש ומצער, והוא עובר על לאו תונו, ולא הראשון.

אמנם בחלק"ב (הערה ל"ו) העיר ממש"כ בדרכ"מ חו"מ סי' רכ"ח סק"ב, שהמוציא שם רע על חבירו עובר בלאו דלא תונו. וכן הוא ביש"ש פ"ח סי' מ"ח.

כמו כן יש להעיר גם מדברי הח"ח כלל ב' במ"ח סק"א "ועוד באופן זה כגון לומר עליו שהוא פתי... דאף בפניו אסור משום אונאת דברים", עי"ש, ודו"ק.

ובבואר אחרות חיים (אות ע') כתב די"ל דאיה"ל, ואין כונת הח"ח ששא"א לעבור בכלל שלא בפניו, אלא רק שעתה בעת שמספר, שהנידון עדיין לא שמע על זה, לא עבר המספר בלאו זה.

יעויין בחובת השמירה (פ' י"ד). שכתב שנראה שגם בכתב או ברמז שייך האיסור של אונאת דברים אם כונתו לצער. ועי' להלן כלל א' סעי' ח' לענין לשון הרע.

קתיב (תהילים ל"ד י"ג): "מי האיש התפץ חיים אהב ימים לראות טוב נצר לשונך מרע". ופרשו המקורשים דמה שאמר הקתוב "התפץ חיים", היינו חיים הנצחיים בעולם הבא, ו"אהב ימים לראות טוב" היינו בעולם הזה, שהוא רק בחינת ימים לגבי חיי הנצח. ולכאורה פלא מאד, מה זה יחד לנו הקתוב בפרט, שנשמר מן העון הזה, הלא נצטונו בתורה רמ"ח עשה וש"ס"ה לא תעשה, ועל פלם אמר לנו השם יתברך בפרשת נצבים (דברים ל"ט ט'): "ראה נתיב לפניך היום את החיים ואת הטוב וגו' אשר אנכי מצוה היום לאהבה את ה' אלהיך ללכת בדרךיו ולשמר מצותיו וחקותיו ומשפטיו" וגו'?

והנה לפי מה שפארנו בפתיחת ספר "תפץ חיים" את רבוי הלאוין והעשיון שהוא רגיל לעבר על ידי העון המר הזה, מה שאין מצוי ענין זה בשאר עונות שבתורה, נכון מאד בפשט הקתוב מה שנקט "מי האיש וגו' נצר וגו' סור מרע" וגו', כי רצה דוד המלך עליו השלום לרמוז לנו בדרך פלל, שנשמר את עצמנו מהעונות דבין אדם לחברו וגם מהעונות דבין אדם למקום, ועל פלל העונות דבין אדם לשלום לאדם התפץ בחיים, שניצור לשונו מרע בכל פרטיו, וממילא יהיה זהיר בכל.

ודבר פשוט הוא, כי קשישגיל עצמו להיות זהיר בלשונו שלא לספר לעולם בגנות חברו, אפלו אם לא יגרם לו הנזק בזה, וכל שכן מלגרם לו שיאבד מקותו על ידי זה וגם שלא להלבין פניו על ידי דבוריו הרעים וגם מלהחזיק במחלוקת על ידי ספוריו, שכל זה הוא רע פלשון, וכיוצא בזה שארי לאוין ועשיון שיש בענינים אלו, וכנ"ל בפתיחה, בנדאי יזהר בעצמו ממילא מגול וגנבה גם כן, כי הלא כבר קבל על עצמו להיות זהיר, אפלו שלא לגרם לו שום רעותא וגנות על ידי דבורו וכל שכן בפעל ממש, ואם פן בקרבת הזמן יהיה נקי מכל העונות שביין אדם לחברו (שמירת הלשון שער הזכירה פ"א).